

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СУЧАСНЕ ХОРОВЕ ПИСЬМО»

Заверуха Олена Леонідівна – здобувач кафедри інтерпретології та аналізу музики Харківського державного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського (науковий керівник – професор Л. В. Шаповалова).

Закінчила Бердичівське педагогічне училище (2004), випускниця кафедри хорового диригування ХДУМ ім. І. П. Котляревського (2009). Захистила магістерську роботу «Сучасне хорове письмо (на матеріалі творчої практики України останньої третини ХХ ст.» (наук. керівник – доктор мистецтвознавства, проф. Шаповалова Л. В.) З 2004 р. до нині – артистка хору Харківської обласної філармонії, керівник вокального ансамблю ZAVIRUHA BAND.

На межі ХХ ст. з виникненням характерологічних форм поліфонічної техніки, поліфонія є головним фактором хорового письма. Поліфонічна техніка письма містить: інтонаційно-стилістичні зв'язки мелодичних голосів; лінійно-стилістичні сполучення гармонічної та вертикальної спорідненості, які виникли в наслідок з'єднання мелодичних структур; стиль, як генетична еволюція мелодизму. На даному етапі в хоровій музиці ми спостерігаємо схрещення та метизацію напрямлень, або так звану гібридизацію різних західноєвропейських поліфонічних технік письма з національно-традиційними. Направлення, які передують видозміні через загальний вплив на світоглядну сферу позначились на формування сучасного хорового письма. Панорама ХХ–ХХІ ст. відобразилась на різних напрямках техніки письма, починаючи з експериментів (сукупність конкретних технік, течій, стилів в одне ціле), і, закінчуючи трансформаціям хорового письма, коли важливим підґрунтям твору є його якісне перетворення. Яскравий приклад цьому – поліфонічна система мислення, де необхідно розкрити взаємозв'язок та спорідненість: **поліфонія-техніка, поліфонія-полі-мелодичне ціле, поліфонія-фактура, поліфонія-тип мислення.**

Розуміння хорового письма як техніки композиції обумовлена сутністю музичного мислення та наділена історичною визначеністю. Впродовж усієї історії розвитку музичного мислення цей аспект невинно посилює свою роль, а особливо у останні десятиліття. Разом з цим сучасний митець воліє через власне хорове письмо більш досконаліше та наполегливіше виразити глибинні структури художньої творчості, які зумовлюють нову музичну семантику, пов'язану з оточуючою звуковою аурою світу та «ноосферою» музичного мислення Новітньої доби.

Метою дослідження є *обґрунтування* концепції сучасного хорового письма на підставі дослідницької практики хорового мистецтва доби постмодерну. Досягнення мети пов'язане з вирішенням конкретних наукових завдань:

- 1) *узаягальнити* наукові джерела стосовно історичної генези технік хорового письма та її впливу на жанро-та формотворення у хоровому мистецтві;
- 2) *виявити* роль сучасних технік хорового письма в контексті *світоглядної системи* останньої третини ХХ ст.

Термін «сучасне хорове письмо» на сучасному етапі залишається мало розглянутим в спеціальних музикознавчих дослідженнях. Зокрема, автори опікуються системою понять теорії хорового диригування задля розуміння багатьох категорій хорової творчості, хоча не завжди враховують основи, що його формують. Мова йде про загальну концепцію хорового письма як *складової* культурно-історичного та світоглядно-художнього процесу. Ця теорія включає систематичність методів вивчення хорового письма в культурно-історичному процесі кожного періоду. При дослідженні розвитку хорового письма необхідно враховувати вплив різноманітних національних шкіл та епох зважаючи на такі поняття: стилістика письма та розвиток шкіл; композиторський світогляд, жанрова стилістика, компоненти музичної мови як невід'ємна складова техніки письма.

Отже, для визначення терміну «поліфонія-техніка» наведемо деякі загальні характеристики *техніки письма* як такої. Виокремимо ці поняття за такими групами:

- сучасне розуміння техніки письма (поліфонії) в її історичному становленні;

• загально-характерологічні ознаки сучасного поліфонічного мислення.

Визначні дослідники проводять безліч теоретичних та практичних установок в своїх фундаментальних працях про розуміння сучасних подій хорового письма та задають методологічну установку на єдність теоретичного й історичного підходів при вивченні сучасних явищ національного хорового мистецтва. Зокрема, дають підстави «...розглядати гармонію, форму, поліфонію в конкретних історичних особливостях, у русі, зміні й тим самим розуміти закони еволюції музичного мислення» [3, с. 5].

Дивно, але факт, що вивчення старовини дає «ключ» до збагнення таємниць сучасної композиторської практики. Так, дослідник Ю. Євдокимова загострює увагу на принципи організації багатоголосної фактури, «знайдених майстрами середньовічного мистецтва, не вичерпані аж до теперішнього часу. Прикладом цього слугує паностінатна система письма Перотіна, яка перегукується з деякими фактурними формами багатоголосся сучасної музики» [2, с. 6]. Освоєний в XIV ст. ізоритмічний принцип композиції, близький до сучасних прийомів техніки формоутворення.

Проводячи великі відмінності багатоголосся епохи середньовіччя та теперішнього часу, встановлено, що вони, насамперед, з особливостями техніки письма: гармонії, ритміки, інтонаційності, остінатно-варіаційного формоутворення та типу мислення як однієї з невід'ємних складових хорової техніки письма.

Відомо, що в поліфонічній термінології до середини XV ст. існувало основне поняття «контрапункт», що містило в собі практично всі види багатоголосся. Колишні розуміння слова «контрапункт», генетично пов'язані з технікою дисканта, письмом «нота - проти - ноти», не у всьому відповідають сучасним. Для розуміння специфіки цих явищ, позначеного певними поняттями в старих трактатах необхідно відійти від сучасної термінології й навіть сучасних принципів розуміння музичного матеріалу. Читаємо у **Т. Мюллера**: «Контрапункт... те саме, що і поліфонія <...> контрапунктичне з'єднання мелодій» [8, с. 919]. Автор загострює увагу на тому, що контрапункт вказує на технологічний аспект поліфонічного письма і його специфіка полягає у композиційній змістовності хорового письма (сучасного мислення).

Таке значення техніки письма є атрибутивним щодо основного поняття нашого дослідження.

Відомо, що розквіт контрапунктичної техніки письма набуває в творчості С. Танєєва, про що викладено в праці «Подвижный котрапункт строгого письма» – яскравий приклад вироблення композиторської техніки. В творчості С. Танєєва відкривається оригінальність та новизна контрапунктичних комбінацій.

Слід зазначити, що в класицизмі панує відповідна манера письма, так званий гармонічно-гомофонний стиль, висхідна точка якого лежить у початковій гармонійній основі, де голоси вплетені мелодично та тематично. Саме така техніка письма наближена до поліфонічної структури. Як вказує **Ю. Холопов**, елементи гомофонного письма були властиві європейській музичній культурі вже на ранньому етапі розвитку багатоголосся. У зв'язку з переходом до гомофонного письма, що відповідало новим естетичним вимогам (приблизно 1600–1900), що виникли під впливом гуманістичних ідей європейського Відродження, «індивідуалізована мелодія сприймається особливо ефективно, а інші голоси обмежуються елементарними фігурами, що акомпанують» – пише Ю. Холопов [20, с. 1048-1049].

Новий етап гармонії і ритму є новим етапом еволюції багатоголосся, які раніше формувались паралельно між собою. При аналізі класичних зразків гомофонного стилю народжується й нова термінологія. Так, наприклад, виявлення нових термінів і понять знаходимо в труді німецького дослідника **Е. Курта** «**Основы линейного контрапункта**», за допомогою яких визначаються тісні зв'язки гармонічно-гомофонного стилю з лінійно контрапунктичною технікою письма. Е. Курт вказує, що «періодизована й двутактноакцентована форма лінії тісно зв'язана технічно з гармонічно-гомофонною манерою злита з вільним від акцентової симетрії мелодійним розвитком. Основа її письма і є впливом лінії; самостійний розвиток окремих голосів ніколи не буває порушене прагненням до збігу вищих точок їхнього розвитку або зупинок» [5, с. 139]. В даному понятті хорове письмо виявляє єдність з ідеєю лінейного контрапункту Е. Курта. Він вважає, що в концепції контрапунктують розділи мелодичних ліній, а отже лінійно контрапунктична техніка письма в цілому. Основна мета концепції полягає у одночасному розвитку ліній, які сплітаються один в одного.

Головне завдання концепції – є розуміння та аналіз контрапунктування як взаємопоглиблення шляхів розгортання контрапунктичних ліній у композиторському та музикознавчо-дослідницькому мисленні.

В свою чергу **В. Протопопов** формулює оригінальне визначення поліфонії, як контрапунктичний компонент техніки письма, в якому ідея лінії стала невід'ємною в понятті хорове письмо: «поліфонія... – вид багатоголосся, оснований на одночасному звучанні двох і більше мелодичних ліній або мелодичних голосів» [16, с. 344].

Що ж відбувається з терміном *хорове письмо* в науковій думці ХХ ст.? Перш за все, ХХ ст. – вік оволодіння новими видами техніки твору, що обумовлено використанням сучасних засобів виражень музичних подань і ідей, які відповідали тому часу. Найважливішою проблемою нашого сторіччя стали питання відповідності сучасної композиторської техніки й композиторського мислення. Для визначення нових понять і категорій звернемось до трудів представника чеської школи **Ц. Когоутека**. Він спирається на класико-романтичні традиції ХХ ст. На його думку хорове письмо базується:

- на «основі знань про сучасну композиторську техніку, про особливості й закономірності сучасного музичного мислення» [4, с. 7];
- на «стилістичні ознаки сьогodнішньої музики» [4, с. 7];
- на «подальший рух музичного мистецтва, естетичної сутності музики, його соціального, у тому числі й ідеологічному значенні» [4, с. 7].

(Вагомішим завданням у розвитку сучасної хорової музики, яке має бути вирішеним багатьма композиторами та виконавцями, є формування цільного подання закономірностей музичного мислення сьогodнення, форми якого значно відрізняються від тих, які були властиві попереднім епохам – середньовіччю та відродженню. Складні процеси відбуваються сьогodні у сучасному хоровому письмі. Руйнуються стереотипи та стандарти дійсності, зникає древнє поняття хорової техніки письма з її укоріненими традиціями та розвитком. Відбувається пошук нової системи хорового письма, що ґрунтується на перетвореній тематиці та принципово інших виражальних засобах.) В хоровому письмі ХХ ст. спостерігаємо елементи модернізму й постмодернізму, авангард минулого та сучасного стає предметом пильної уваги й зацікавленості дослідників. Постмодерністська естетика му-

зичної творчості стверджується у другій половині ХХ ст. і характеризується як масовий зв'язок багатьох видів течій, в якому музика «не є музикою». Поліфонія ХХ ст. відкриває глибинні рівні техніки, а саме – поліфонізацію змісту та драматургії. Постмодернізм справив неабиякий вплив на сучасне музичне мислення, в якому відбулось переосмислення культури минулого. Постає «глобальна зміна культурної парадигми, яка протікає як драматична зустріч-тлумачення, зустріч напластування різних культурно-історичних епох всередині ХХ ст.» [18, с. 14]. Відбулось відродження і відновлення поліфонічних форм епохи бароко: поліфонія-гомофонія; використання таких різновидів композиторської техніки як поліфонія-монодія, поліфонія-пуантилізм, поліфонія-мікрополіфонія, полістилістики.

Постмодерністські дослідження стимулюють грані між традиційними видами техніки письма та її жанрами. Розвиток тенденцій синтезу поставив під сумнів оригінальність хорового письма та мистецтва як осібно акту творення, що призвів до його реконструкції. Перегляд класичних уявлень про створення та руйнування, упорядкованість та хаос, вагоме та курйозне в хоровому письмі вказує про свідому переорієнтацію з класичного розуміння художньої творчості на перебудову сучасних явищ техніки письма.

Не завжди, звичайно, ці спрямування є виправданими й сприйнятливими, але вони методичні в час зміни парадигм сучасного хорового мистецтва. Через мистецькі дослідження авангарду здійснюється розрив із застарілими вимогами минулого, але забезпечується пристосування до майбутнього. У посткласичних інтонаціях сучасної естетичної свідомості вчувається нове світобачення хорової техніки письма, а саме погляди доби модернізму й постмодернізму. Важливою складовою в постмодерному мистецтві хорового письма є наголошення на зв'язок «твір хорового письма – глядач». Це стверджує про непохитну зміну самосвідомості композитора. Він перестає бути митцем, оскільки суть твору формується безпосередньо в акті його сприйняття. З'являється новий слухач, що сприймає твори за допомогою синтезу світогляду, ідеологій і мистецтва, шляхом одночасної взаємодії слова та звуку.

Постмодернізм виник як розумова та суб'єктивна хвиля, покликана усвідомити проблеми та події в хоровому письмі. Постмодерністська

техніка письма знаменується оновленням ідеалів і цінностей епох Відродження та Просвітництва з їх віровченням у розвиток, де неабиякого значення набуває неосяжність композиторських можливостей. Загальним для різних національних видозмін постмодерністської техніки письма можна вважати його поведінку та розвиток, позначеної чіткими позиціями, естетичними трансформаціями, поєднання в техніці письма різноманітних, органічно несумісних елементів хорового письма, непринципове запозичення й змішування стилів, напрямів, епох, культур, ідеологій та притаманна оригінальність і самостійність. Авангардистському напрямку на новизну постає прагнення включити до сучасного хорового мистецтва весь досвід техніки письма шляхом його унаслідування. Відображення та аналіз модерністської концепції хорового письма як хаотичної сфери виливається в досвід опанування цього хаосу, трансформації його на середовище людини культури.

Авангард формує техніку письма – таку, що побутує майбутнім як теперешнім, сучасним як минулим та вдосконалюється історичною визначеністю. ХХ ст. несе новітні різновиди авангарду у вигляді різноманітних поставангардистських та неоавангардистських течій. Тому розкрити значення авангардизму в сучасному хоровому письмі можна, виходячи з його теоретичних і практичних досліджень, що дали імпульс та визначили основні напрямки його розвитку. Виникнення авангарду призвело до певного руйнування естетичних і технологічних основ хорового мистецтва, представники якого опинились в атмосфері гострого переживання в сучасному суспільстві. Музика композиторів, здебільшого, відображає соціальний протест людей проти моральних устоїв суспільства. Як відомо, для авангардизму характерно вдосконалення традицій мистецтва минулого з пошуками все більш нових виразних засобів і форм, і, вимагає постійного оновлення технічних прийомів.

Авангард в хоровій музиці ХХ ст. є інструментом формування не тільки нових технік, але й стилістики письма в цілому. Виникають новітні різновиди авангардно-хорової музики: серійна та конкретна, алеаторна, пуантилістична, сонористична та електронна. Музика авангарду веде від атональності до шуму. Авангард «модулює» в серійну техніку, де відбуваються новітні пошуки звукового забарвлення.

Від філософських концепцій та естетично-мистецького викладу

творчих принципів хорового письма необхідно відійти до художніх реалій авангарду - у контексті сучасної техніки письма. Таким шляхом можна дійти до розуміння не лише стильової суті авангарду хорового письма, але до усвідомлення його взаємозв'язку з процесами техніки письма, його світоглядної специфіки. Адже як би не розрізнялися прийоми творчого самовираження митців, всі вони так чи інакше зумовлюють загальні принципи авангардизму, базуються на функціонуванні сучасного викладення, котре вимагає нетрадиційних, нестандартних та неординарних інноваційних методів творчості.

Ідея синтезу стає знаменною в другій половині ХХ ст. – композитори намагаються здивувати неортодоксальними засобами – включення театралізованих елементів, музично-тематичний матеріал зображений в діалогізованому та речитативному викладенні, поєднання різноманітних технік та класичних поліфонічних жанрів, що приводить до придбання нового звучання. Змінився світогляд самих композиторів, а також надзвичайно вдосконалилась звукова фактура. ХХ ст. – епоха нових звучань, нових композиторських технік. Звукова картина світу, яку створює митець, відрізняється попередніми сторіччями.

Самостійним параметром у композиторів другої половини ХХ ст. став власне музичний звук. Вдосконалюються фонічні якості музично-виразних засобів. «Інтенсивний розвиток параметру звуку, – стверджує **В. Холопова** – привело до виникнення сонорики – музики тембрів, де темброві ефекти стали основою музичної композиції» [23, с. 448]. Сонорного ефекту досягли й деякі види гармонійних співзвуч, так звані кластери, які складаються з півтонів і четверть тонів. Сонористика призводить до «нових якостей висотного параметру з поповненням мікроінтерваліки» [там само, с. 450].)

У хоровому письмі ХХ ст. з'явилися театральні елементи. Традиційні способи звукоутворення стали доповнюватися технічними засобами (магнітна стрічка¹⁶, динаміки). Полістилістика здійснила тональний синтез сучасного і історичного. В хоровому мистецтві все більш розвинулась музична мова, яка установила поліпараметровість: «звуквисотність зі сфери напівтонової хроматики в мікроінтерваліку й глісандуючу зонність» – вказує **В. Холопова** [23, с. 445]. Нерідко

¹⁶ «Из технических средств магнитофонная лента становится композиционным элементом в качестве контрапункта, но и создателя канона многозвучной массы голосов» [6, с. 446].

спостерігається сполучення декількох напрямлень в музиці в межах одного композиторського стилю, таких як авангардизм і ретро, конструктивізм і інтуїтивізм. В. Холопова стверджує, що «на противагу переускладненості мови авангардизму виник нарочито примітивний мінімалізм» [див.: 23, с. 445 - 446].

В ХХ ст. в центрі уваги композиторської та дослідницької практики стоїть гостре питання розуміння категорії «**поліфонії – полімелодичне ціле**». Поза всяким сумнівом, існує багато трудів відомих дослідників, де викладено сутність та зв'язок поліфонії з «логічним функціонувальним зв'язкам мелодичних голосів» [1, с. 5], проте, що стосується ХХ ст. та першої половини ХХІ ст., спостерігаються зміни полімелодичної тканини, де поліфонічна хорова музика «сполучає логіку специфічних полімелодичних зв'язків» [1, с. 6]. Тобто, комбінації вертикально-гармонічних мелодичних співзвуч, в основі яких лежить динамічна палітра ладо-функціональних суголось призводять до утворення монолітної системи сучасних прийомів письма: інтонаційний розвиток мелодії, вертикальне та горизонтальне суміщення мелодичних голосів тощо. В основі комбінацій полімелодичної тканини лежить інтонаційний розвиток голосів поліфонічної системи письма, завдяки якому інтенсивність мелодичних ліній збільшується. Така система в аспекті тематично-інтонаційного розвитку мелодичних голосів складає перетворену фесрію поліфонічних зв'язків.

Поліфонія-полімелодичне ціле в творчості митців ХХ ст. діє як:

1) різноманітна система органічно цілісного поліфонічно-інтонаційного плетива складових мелодій;

2) результат мелодико-тематичних утворень, стилістика яких заснована на горизонтально-вертикальних гармонічних лініях.

Як зауважує О. Дмитрієв, поліфонія «впливає в якості музичного фактору, ... якщо кількість голосів в поліфонічній фактурі не буде дуже великим, інакше людська свідомість не спроможна прослідкувати за рухом кожного голосу, за всіма особливостями мелодичних перебудов; чим складніші інтонаційні зв'язки голосів, тим слуху важче сприймати» [1, с. 9].

Полімелодизм сучасності (II пол. ХХ – поч. ХХІ ст.) – множинність різнорідних голосів в поліфонічній фактурі, що вказує на ускладненість форм мелодико-поліфонічних взаємовідношень хорового пись-

ма, а інтонаційний зв'язок мелодій в їх одночасному розгортанні складає рухому систему сприйняття, тому кількість мелодичних зв'язків збільшується до максимуму. Така особливість поліфонії як *полімелодичного цілого* є природним і навіть типовим явищем в хоровому письмі II пол. XX – поч. XXI ст.

Отже, поліфонія-полімелодизм є невичерпним пластом композиторської майстерності і є сферою дослідження «взаємодії голосів в їх максимально можливому в художній практиці різноманітті» [1, с. 10]. Необмежена кількість голосів при їх активному русі, в їх неминучому переплетенні, мелодизм яких видозмінюється, набуваючи нове смислове значення мелодій в поліфонічному письмі, складається в ритмічній взаємообумовленості конструктивно функціонуючого інтонаційного ансамблю. Поліфонічний ансамбль мелодій залежить від розгортання цілого музичного твору, так як ланки мелодичного матеріалу зумовлюють інтонаційну форму цільного.

Поліфонія-фактура хорової техніки письма – унікальна для своєї епохи з притаманними власними рисами та тенденціями. Для того, щоб виявити єдність та нерозривне ціле цих ідеологій проведемо розбіжність співвідношень понять «поліфонія» та «фактура». Дійсно, поставивши їх в один ряд, ми вступаємо в деяке протиріччя відповідно до узвичаєних (сакраментальних) визначень поліфонії та фактури, як своєрідного різновиду багатоголосся.

Отже, узагальнимо ці поняття. Фундуєчим для функціонування поліфонічного письма є його багатоголосне викладення, щодо поняття фактури – феномен фонетичного образу багатоголосся, яке неабияким способом впливає на слухачське сприйняття (перцепцію). В хоровому письмі фактурна техніка виявляється фокусом концентрації виразовості новизни, що, в свою чергу, є наслідком трансформації системи музично-хорових засобів виразності.

Фактура набуває вагомої функції в контексті поліфонічного хорового письма XX ст. Поліфонічна фактура сама по собі є у виразненні музично-хорових прийомів, виконує роль конструкції неструктурних, неординарних ефектів.

З розвитком сучасної поліфонічної техніки письма відбувається народження та еволюція фактурних засобів, де нетрадиційні переважають разом з типовими різновидами (імітаційно-поліфонічна, ва-

ріантно-поліфонічна, гомофонно-поліфонічна, акордова, які використовуються для створення непередбачуваного ефекту, де виникаючий звуковий ефект нестандартного плану віддалений від традиційних рішень).

Т. Франтова в своєму труді «Полифония А. Шнитке и новые тенденции в музыке второй половины XX в.» визначає нові тенденції розвитку нетрадиційних засобів виразності фактурного складу так: «звукова панорама сучасності несе безліч нових параметрів: різноманіття шумів, нові акустико-інформаційні системи» [18, с. 137]; або ще: «фактор звукової новизни висувається на передові рубежі композиторських пошуків» [18, с. 137]. Пошуки нових звучань в хорovому письмі наділені потенціалом художньої фактурної виразності: нетрадиційні музично-хорові імітації тваринного світу та природи, електронно-акустичні, музично-акустичні та звуко-акустичні ефекти. Поряд із співом – хоровий говір, музична мова створюється із фонем та лексем, імітація сміху, стогону, вигук, шепіт, свист, сміх, кашель, «муркотання», гортанний спів, відкритий звук, спів із придыхом, глісандування тощо.

Сукупність розбіжних засобів фігурації фактури надають їй провідне значення в контексті поліфонічної техніки письма. Разом з цим, специфіка різнорідних звукових ефектів – тембрових, артикуляційних, агогічних, континуальних та дискретних елементів, неординарні засоби інтонування – є важливою складовою виразовості сучасного хорovого письма. Мова йде про поліфонію-фактуру як зразок переплетення двох напрямлень (тенденцій), що доповнюють та збагачують одне одного. Тобто, що стосується поліфонії, поліфонічна техніка діє на фактуру основою (джерелом) її відновлення (регенерації) у вияві звукових прийомів техніки письма; фактура – важливе джерело оновлення поліфонії та характеризується різноплановим збагаченням поліфонічного мелосу з розвитком новітніх поліфонічних фактур.

У контексті концепції дослідження приділяється увага в хорovому письмі **сучасно-мисленнева** композиторська система розуміння поняття «хорове письмо» в історичному становленні. Впродовж усієї історії розвитку музичного мислення цей аспект невпинно посилює свою роль, а особливо у останні десятиліття. Разом з цим сучасне хорovе письмо більш досконаліше та наполегливіше прагне у перцепцій-

ній (сприйнятій) виразовості хорового твору осягти глибинні пласти його художньої сутності, які зумовлюють нову мисленнєву реляцію (інформацію), пов'язану з оточуючою сферою музичного мислення. Сутність сучасних уявлень про хорове письмо стосуються мисленнєвого критерію у сприйнятті та розумінні терміну хорове письмо згідно даної концепції роботи, які відзначимо в наступних прикладах.

Визначним стильових засад сучасної техніки письма в хоровому мистецтві є ідейно-світоглядна змістовність в її специфіці. Говорячи про виявлення змісту та логіки хорового письма, в яких втілюються явища дійсності, слід зазначити, що ці напрями хорового мистецтва формують обумовлену ними світоглядно-технологічну систему. Глибина ідейно-світоглядної змістовності хорового письма насичена: сучасними хоровими технологіями, народно-пісенними традиціями, технологічні засоби. Які розкривають їх зміст та новаторські прийоми композиції.

Т. Франтова поєднує її з логіко-мисленнєвою концепцією дослідження, а саме поліфонії, і дає досить оригінальне визначення: «...поліфонія кваліфікована як тип художньої логіки, який виявляє себе в різних аспектах художнього мислення; ...поліфонія – це багатоголосна форма втілення музичної думки, яка базується на логічному принципі досягнення єдності через контраст одночасності семантичних родоположних компонентів» [19, с. 3-4].

Сьогодні цілком зрозуміло що музично-хорове мислення ХХ ст. невід'ємне від поліфонічної техніки письма. Але для взаємодії цих понять слід керуватись термінологічною та теоретичною визначеністю даних ідеологій. Загальні тенденції світоглядно-мисленнєвого сприйняття хорової музики ХХ ст. відображаються на еволюції поліфонії, мова йде про значні трансформації в поліфонічній музично-хоровій культурі (світоглядна функція відображає дійсність поліфонічної техніки письма, яка, згідно з цим, виявляє поєднання декількох стилів, напрямлень, культур, технік письма, народно-пісенних традицій з ускладненою поліфонічною фактурою тощо).

Новою мисленнєвою типологією наділена музично-хорова музика академічного напрямку. На сучасному етапі розвитку хорового письма даній проблематиці відводиться одне із місць з позиції поліфонії-тип мислення. Мисленнєва панорама ХХ ст. відповідає світосприйняттю

стильових субстанцій, принципів, факторів, хорового письма. В світоглядно-мисленнєву доктрину індивідуального композиторського письма постійно влітаються нові поліфонічні зв'язки неєвропейських культур та різноманітних напрямлень хорового поліфонічного мистецтва.

Реальність II пол. XX ст. позначає, що це епоха новаторства поліфонічної техніки письма її світоглядного сприйняття. Композиторська поліфонічна техніка письма, як і раніше, є стержнем музично-хорової творчості. Сучасно-світоглядна палітра хорового мистецтва наповнена безліччю новаторських напрямків музичної культури.

Звернемось до поліфонії-тип мислення. Перш ніж розглянути це питання – визначимо, що включає в себе поняття «сучасне хорове мислення». В науково-методичних витоках визначення ідеології (поняття) викладено надзвичайно мало. Так, згідно думки А. Лашенко, хорове мислення «... являє собою відображення духовного життя композитора, виконавця та слухача при допомозі художньої аргументації музично-хорових засобів. Сфера діяльності хорового мислення багатогранна, вона охоплює деталі вокальної мови і через словесно-музичний образ підіймається до вершин виразних якостей жанру, стилів, традицій і новаторства» [6, с. 54]. Безперечно, дане визначення направлене на композиторське мислення, ніж на проблему поліфонічної техніки письма. Відзначимо, що *сучасне хорове мислення* – музичне світобачення в процесі становлення розвитку поліфонічної техніки письма, в еволюції композиційної техніки, де неабиякого значення набуває виконавсько-жанрова складова.

Звідси виникає питання, з чого ж складається хорове мислення поліфонічної техніки письма? Власне з того ж, що і музичне світобачення, але створене в умовах виконавського сприйняття композиторського світогляду (мислення), тобто потрібно звернути увагу на поліфонічну техніку письма на умовах сучасного композиторського сприйняття; вираження хоровим виконанням композиторської техніки письма в умовах сучасного світобачення засобів виразності. Іншими словами, весь процес світогляду будується згідно зі специфікою сучасного хорового письма, як трансформація та вдосконалення засобів виразності.

Іншими словами, весь процес світогляду будується згідно зі спе-

цифікою сучасного хорового письма. Яку, перш за все, складають такі проблеми, як вдосконалення та модернізування засобів виразності: форма, фактура, стиль, тощо, через світоглядне значення. Головне, в чому ж проявляється хорове мислення – *це викладення техніки письма через виконавський критерій.*

Поліфонічна техніка – це осередок, стержень виконавської хорової музики, що узагальнює світоглядну функцію хорового письма задля осягнення сучасних надбань хорового мистецтва.

Чим зумовлюється хорове мислення поліфонічної техніки письма?

- композиторським світоглядом та його втілення техніки письма виконавським засобом;
- власне світобачення як здібність викладення засобів виразності поліфонічної техніки письма;
- результат композиторського світогляду як здібність відображення музично-хорового матеріалу;
- втілення особливого хорового мислення поліфонічної техніки письма через індивідуальний композиторський світогляд та виконавський аспект, тобто вміння відобразити (відтворити) в хоровій звучності
- абстрактне (загальне) хорове мислення як результат еволюції поліфонічної техніки письма у відображенні композиторського світогляду.

З вище сказаного видно, що в результаті набутих навиків поліфонічної техніки письма та узагальнення сучасних засобів виразності композиторським світоглядом і є *визначальним сучасного хорового мислення.*

ВИСНОВКИ. Спроба узагальнити поняття «хорове письмо», сутність якого викладена в музикознавчих працях, де викладено загальні основи хорового письма, призвела до певних узагальнень.

1. Наведені наукові поняття технік письма (Ю. Євдокимової [2; 3], Вл. Протопопова [12-15], Ю. Холопова [20; 21], Т. Мюллера [7], Е. Курта [5], В. Холопової [21;22;], Т. Франтової [17;18;], Ц. Когоутека [4]) є важливими для наукової бази пошуків специфізації змісту поняття «сучасне хорове письмо» [].

2. В хоровому письмі ХХ ст. увиразнено багаторівневість поліфо-

нічного мислення, для якого характерна функція узагальнення. Поліфонічне письмо та мислення наділені індивідуальною характерністю і мають тісний зв'язок з певними тематичними структурами.

3. Розглянуто історико-стильові передумови розвитку хорового письма на різних етапах західноєвропейського музичного мислення, що свідчать про такі його ознаки, як:

- новаторське індивідуальне рішення мисленнєвої хорової техніки письма, центрально-сисловою складовою якої є узагальнення найважливіших стильових етапів історичного розвитку хорового письма;
- при розвитку музичного мислення, в якому стильові етапи історичного розвитку техніки письма набули певної композиційно-драматургічної комбінації, надало підстави назвати дану формотворчу властивість *історико-стильовим функціонуванням хорового письма*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дмитриев А. Полифония как фактор формообразования / А. Дмитриев. – Л. : Музгиз, 1962. – 488 с.
2. Евдокимова Ю. Многоголосие средневековья X–XIV вв. // История полифонии [Ред. Т. Н. Ливановой и В. В. Протопопова]. – М. : Музыка, 1983. – Вып. 1. – 456 с.
3. Евдокимова Ю. Музыка эпохи Возрождения XV в. // История полифонии [Ред. Т. Н. Ливановой и В. В. Протопопова]. – М. : Музыка, 1989. – Вып. 2-А. – 416 с.
4. Когоутек Ц. Техника композиции в музыке XX в. / Ц. Когоутек. – М. : Музыка, 1976. – 368 с.
5. Курт Э. Основы линейного контрапункта / Э. Курт. – М. : Гос. муз. изд-во, 1931. – № 5. – 23 с.
6. Лащенко А. Хоровая культура : аспекты изучения и развития / А. Лащенко. – М. : 1998.
7. Мюллер Т. Контрапункт / Т. Мюллер // Муз. энциклопедия : в 6 томах [Гл. ред. Ю. В. Келдыш]. – М., 1974. – Т. 2. – С. 919.
8. Назайкинский Е. Логика музыкальной композиции / Е. Назайкинский. – М. : Музыка, 1982. – 312 с.
9. Назайкинский Е. Звуковой мир музыки / Е. Назайкинский. – М. : Музыка, 1988. – 254 с.
10. Назайкинский Е. Проблемы комплексного изучения музыкального

произведения / Е. Назайкинский // Музыкальное искусство и наука. – М. : Музыка, 1978. – Вып. 3. – С. 3–12.

11. Приходько І. М. Елементарний контрапункт в теорії строгого стилю: автореф... канд. мистецтвознавства / І. М. Приходько. – Харків, 2007. – 16 с.

12. Протопопов Вл. Западноевропейская музыка XIX – начало XX века / Вл. Протопопов // История полифонии. – М. : Музыка, 1986. – Вып. 4. – 319 с.

13. Протопопов Вл. Западноевропейская музыка XVII – первой четверти XIX века / Вл. Протопопов // История полифонии. – М. : Музыка, 1985. – Вып. 3. – 494 с.

14. Протопопов Вл. К вопросу о формообразовании в полифонических произведениях строгого стиля / Вл. Протопопов // С. С. Скребков: Статьи и воспоминания. – М. : Сов. композитор, 1979. – С. 116 – 131.

15. Протопопов Вл. Полифония / Вл. Протопопов // Муз. энциклопедия : в 6 томах [Гл. ред. Ю. В. Келдыш]. – М., 1978. – Т. 4. – С. 344–364.

16. Танеев С. Подвижной контрапункт строгого письма / С. Танеев. – М. : Лейтциг: Изд. М. П. Беляева, 1909. – 452 с.

17. Франтова Т. Полифония А. Шнитке и новые тенденции в музыке второй половины XX века / Т. Франтова. – Ростов н/Д., 2004. – 403 с.

18. Франтова Т. Полифония в русской советской музыке 60-х – 70-х годов : автореф. дисс... канд. искусствоведения / Татьяна Франтова. – М., 1986. – 18 с.

19. Холопов Ю. Гомофония / Ю. Холопов // Муз. энциклопедия : в 6 томах [Гл. ред. Ю. В. Келдыш]. – М., 1973. – Т. 1-А. – С. 1047–1055.

20. Холопов Ю. Изменяющееся и неизменное в эволюции музыкального мышления / Ю. Холопов // Проблемы традиций и новаторства в современной музыке. – М. : Музыка 1982. – С. 52–104.

21. Холопова В. К проблеме музыкальных форм 60-70-х годов XX века / В. Холопова // Современное искусство музыкальной композиции: Сб. тр. / ГМПИ – им. Гнесиных. – М., 1985. – Вып. 79. – С. 17 – 31.

22. Холопова В. Формы музыкальных произведений / В. Холопова. – М. : Лань, 2001. – 420 с.

Заверуха Олена. До визначення поняття «сучасне хорове письмо».

Викладено спробу теоретичного узагальнення поняття «сучасне хорове письмо» в історичному становленні. Сутність сучасних уявлень про хорове письмо розкривається через єдність мислення, мовленнєвого дискурсу та його сприйняття.

Ключові слова: хорове виконавство, композиторське письмо, мислення, музична мова.

Заверуха Елена. К определению понятия «современное хоровое письмо».

Изложен опыт теоретического обобщения понятия «современное хоровое письмо» в историческом становлении. Сущность современных представлений о хоровом письме раскрывается через единство мышления, речевого дискурса и его восприятия.

Ключевые слова: хоровое исполнительство, композиторское письмо, мышление, музыкальный язык.

Zaverucha Elena. To concept of «the modern choral letter» definition.

Attempt of theoretical generalization of «the modern choral letter» concept in historical formation. The essence of modern representations about the choral letter reveals through unity of thinking, a language discourse and its perception.

Key words: Choral execution, the composer technics, thinking, musical language.